

Egy régi könyvtáros-mohikán emlékeiből

Ahogy lehet(ett)

2.

Az előző emlékekből a dokumentációs szervezet megalakulásáról volt szó, most a Népkönyvtári Központ egyes történeteit beszélem el, mini-művelődéstörténeti kitérővel.

*

Az Akadémia dokumentációs hálózatának 1950–1951. évi megszüntét követően az Országos Dokumentációs Központ kvázi utódaként jött létre az Országos Könyvtári Központ. Az OKK immár nem csak a dokumentációval, hanem a könyvtárügy összehangoló, koordinációs szervezeteként működött. Már itt hozzáfűzöm, legalább annyira sikertelenül, mint az a további évtizedekben történt és mind a mai napig történik. Valószínűleg ebben nem kis szerepet játszott és játszik, hogy általában a koordinációt gyakorló szervezet „boldog”, míg a koordináltak kevésbé azok. Talán a háború előtt működött *Gyűjteményegyetem* volt az utolsó, amely néhány legjelentősebb közgyűjtemény elvi és korlátozottan gyakorlati irányításával valóságos hatással bírt koordinációs intézményként. A mai napig tanulságos és érdekes olvasmány *Magyary Zoltán* a „Magyar tudomány alapvetése” c. vaskos kötetének vonatkozó fejezete (Hóman Bálint és Szekfű Gyula írása).

E kitérő után, vissza az OKK-át (erről lesz majd szó) követő Népkönyvtári Központ-hoz, pontosabban történeteikhez.

Az NK-át az országos közművelődési könyvtárhálózat létrehozására alapították. Kormányrendelet mondta ki, hogy 1953-ra népkönyvtári hálózatot kell kiépíteni. Ennek szellemét előfutárként egy 19. századi beszédből lehet talán költőien érzékeltetni. *Victor Hugonak* a „nép szívét összekapcsolni az ország agyával”, az 1850-ben a francia nemzetgyűlésben tartott beszédéből: „ahol egy darabka föld van, lennie kell egy könyvnek is”. Első vezetője az NK-nak a kiváló népművelő, *Sallai István* volt, tanítómestere könyvtárosok sokaságának. Szellemes, színes egyéniség, aki azonosult feladatával, a könyvtárak és a könyvtárosok fejlesztésével és képzésével. A népkönyvtári hálózat szervezése természetesen nem nélkülözte a korabeli politikai körülményeknek megfelelően a szovjet modellt. *Sallai* azonban mesterien, alkotóan alkalmazta ezt a magyar viszonyokra, előbb mint az NK vezetője, ahol lefektették a hálózat alapjait, a körzeti könyvtárakat, majd az OSZK keretében létrehozott Könyvtártudományi és Módszertani Központ vezetőjeként. Az NK tudományos hátterének is lehetett tekinteni a KMK-át, egy épületben a Guszev (Sas) utcai Baumgarten-alapítvány házában,

ahol Sallaival együtt a magyar könyvtárügy egy másik kimagasló alakja, *Sebestyén Géza* működött (a Sallai-Sebestyén könyvtárosok kézikönyve jó ideig a „bibliája” volt a közművelődési könyvtárosoknak; azóta sem jelent meg hasonló értékű tankönyv).

És hogy ne csak az elhunytak érdemeiről essék szó, itt említem *Gerő Gyulát* (a 3K elődfolyóiratának főszerkesztőjét), aki egy tankönyv-kiegészítő albumot készített a népkönyvtárosok részére. Az épületben működött egy rövid időtartamú népkönyvtáros iskola is (Újpesten volt található a Dobos Piroska által vezetett 5 hónapos iskola). Ekként a Baumgarten-ház valóságos *könyvtári kombinát* volt. (Itt volt található még az OSZK Színháztörténeti Osztálya is Keresztury Dezső vezetésével.) Elmélet és gyakorlat ötvöződött e kombinátban. Az előbbit a KMK adta, míg az utóbbit az NK. Az együttműködés végig sűrűlődsmentes volt, a személyi kapcsolatok barátságosak. Ez az érdekelt intézmények vezetőit egyaránt dicséri. A KMK-éről már említést tettem, az NK-ból többek mellett *Berza Laci* a hivatалvezető és *Gaschler Rudi* helyettese az, aki a jó együttműködést és hangulatot képviselte. Az NK-ról szól egyébként *Bárány Tamás* „Csigalépcső” c. regénye. Gaschler Rudi különben (Sallaival együtt) a baráti alapú házi kiségitő pénzkölcsönző is volt – amire igencsak rászorultunk többen is – 20-100-150 forintos jeles összegekkel (bizony akkoriban ez pénznek számított).

Az NK feladata volt a közművelődési könyvtárhálózat kiépítése megyei-járási-községi könyvtári szervezeti rendszerben. Ez a szervezet az 50-es évek elejétől lényegében a tanácsrendszer megszűnéséig működött, de mai napig is él több vonatkozásban, mint például a városi könyvtárakkal kombináltan. E hálózat kiállta az idők próbáját és addig soha nem tapasztalt lendületet adott a vidéki Magyarország közművelődésének. Százazrek váltak olvasókká és tucatsnyian, százával emelkedtek ki új értelmiségiek, mint könyvtárosok. Ez a valóban rendkívüli célkitűzésű kulturális fejlődés természetesen nem nélkülözte a gyermekbetegségeket, az amatőrséget, sőt nem egy esetben a dilettantizmust sem. Hogyan is lehetett volna másképpen? A felső irányítás szintjén – Népművelési Minisztérium, NK –, a hálózati könyvtárak szintjein hirtelen kellett könyvtárosi munkaköröket betölteni, kevés kivételtől eltekintve jóformán szakmai előzmények nélkül. Menet közben kellett elsajátítani a szervezési készségeket és a szakismereteket.

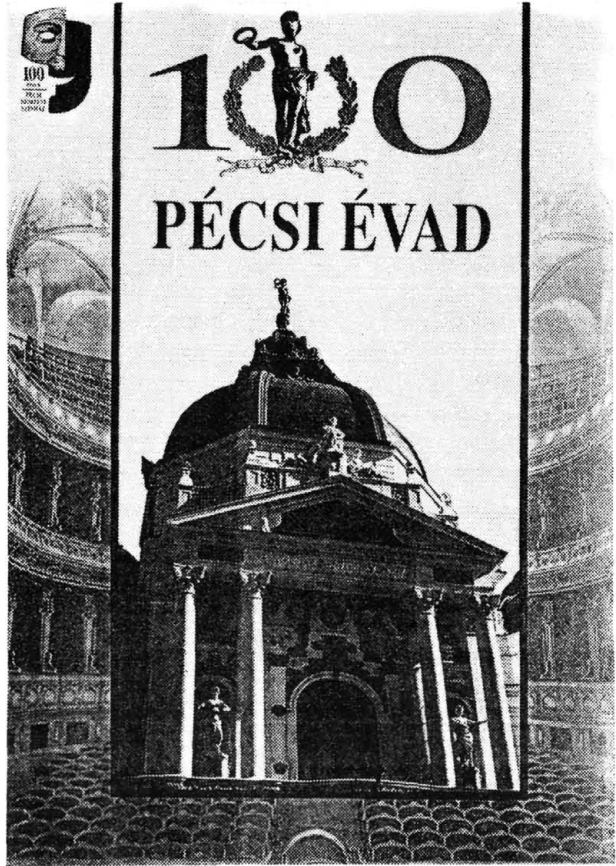
Voltak persze nagyszerű kivételek jeles értelmiségiek személyében, akik akár hivatástudatból, akár az előző emlékezésben említett „történelmi vaspata” rúgása folytán kerültek könyvtárosi pályára. Két nevet említek ezek közül, *Csorba Géza* Pécssett, *Féja Géza* Békéscsabán a megyei könyvtárban tevékenykedett. Feltűntek olyan nagyszerű könyvtáros vezetők, mint *Lipták Pali* (az első Kossuth-díjas könyvtáros) Békéscsabán, *Halfár Rudi* Pécssett, *Tóth Géza* Tatabányán, *Tóth Jóska* Szombathelyen, *Godó Marika* Egerben, *Szőnyi Laci* Miskolcon, *Kovács Jóska* Ózdon, a tanítóból könyvtárossá lett *Dán Gyula* Karácsondon, a tiszánánai népkönyvtáros, hogy csak néhányukat említsem. Miért-e familiáris keresztnéven nevezés? 1952–53-ban az NK Szervezési Csoportjának vezetőjeként és ambuláns szervezőjeként a csoport munkatársaival egyetemben (*Annus Olga*, *Hangyál Erzs*i, *Kempfnér Ilus* és mások) többnyire jó személyi,

nem ritkán baráti kapcsolatba kerülünk vidéki kollégáinkkal. Azonosultunk feladatainkkal, összetartott minket egyebek mellett a tanácsszervek nem ritkán – finoman szólva – meg nem értése a könyvtármozgalom iránt, ami olykor derűs formában jelentkezett. Három epizódot említek ezek közül.

Statisztika

1953-ig be kellett jártni a népkönyvtári hálózatot, statisztikailag is bemutatni ennek eredményeit – a kor pozitív túlzásait nem mellőzve. Az országos statisztikát az NK készítette

(a statisztikus a Guri-guri – kerekded – Várkonyi Emmi volt), népkönyvtári-járási könyvtári-megyei könyvtári-NK országos összesítésben. Úgy adódott, hogy nem lehetett az összesítést megcsinálni, mivel egy BAZ-megyei községből ne adj isten, hogy a járási könyvtár megkapta volna a jelentést (azt hiszem a putnoki), így azt nem lehetett továbbítani a Megyei Könyvtárnak Miskolcra, onnan pedig nem érkezhettek be az NK-ba. A jóemlékű Szőnyi Laci, megyei könyvtárvezető telefonált, menjek le (vagy fel) Miskolcra és együtt próbáljuk meg rávenni a renitens községi tanácselnököt (vagy titkárt?) a helyi statisztika továbbítására. Miskolcra utaztam megmentendő az országos összesítés és a megyei könyvtárvezetővel nyakunkba vettük az országutat, hogy felkeressük a vétkes községi adminisztrációt. Elhaladtunk a dombok között füstölő „csokoládégyárak” karéjában (így hívták népnyelven a hadiüzemeket) és eljutottunk jónéhány órai kutyagolás után a kérdéses községbe. Megkerestük a tanácsházát, előkerült a felelős funkcionárius. Szőnyi Laci előadta, hogy az elvtárs csak azért jött Pestről a megyébe, hogy legyen végre községi statisztikai jelentés. Majd emlékeztette a vonakodó tanácsvezetőt, hogy az adatszolgáltatás meghamisítása, vagy megtagadása bizony kettő (vagy három?) évi börtönbüntetéssel járhat. A tanácsi ember kirántotta íróasztala fiókját, ahonnan csak repültek ki az összezsúfolt papí-

rok. Majd így szólt: mennyit mondott az elvtárs? Két-három évet? Nézze csak, forgatta ujjai között a papírokat: vetésterület statisztikájának elmulasztása 4 év, a betakarításé 6 év és így tovább. Mit ígér maga 2-3 évet ezekhez képest? A maguk statisztikájára ér. De azután megenyhült, megittunk egy-két pohár kisüsit, szent lett a béke és megkaptuk az áhított papírt.*

Könyvelők

Egerben történt. Az alakuló megyei könyvtár valamilyen problémájának elősegítése érdekében, a Népművelési Minisztérium Könyvtárosztályának egyik előadójával (Darabos Pálnéval – Daraboska) odarándultunk. A megyei tanácselnök nagyon nehéz fiú hírében állt, csekély érdeklődéssel a kultúra iránt. Két napig be se jutottunk hozzá. A harmadik nap rostokoltunk előszobájában, amikor végre kihallatszott sokat ígérő kiáltása titkárnőjéhez: jöjjenek be azok a pesti könyvelők, ha minden áron beszélni akarnak velem.

Háztűznézőben

A gyulai járási könyvtárnak kerestek helyiséget a „megyéből”. Éppen ott voltam valamilyen dologban és *Féja Géza*, miután az egyik kollégát barátságosan leszidta mint „Spirituto az átkozott”-at, azt javasolta menjek vele Gyulára, hátha ketten eredményesebbek leszünk. A járási tanácstól egy fájós lábú kelletlen tisztviselőnő jött velünk háztűznézőbe. A főutcán valamennyi szöbajóhető épületre rábökve közölte, hogy ez a katonaságé lesz, amaz a téeszé, emez a takarékpénztáré stb. Az út végén *Féja Géza* fenyegetően széttárta köpenyét, lobogó ősz hajával valóban jelenség volt és ekként szólt: Mamuska, azért jöttünk, hogy megmutassa hol lehet elhelyezni a járási könyvtárat, nem pedig azért, hogy hol nem lehet. Felerősítette hangját: most visszafordulunk mamuska és csak azt mutatja meg nekünk, hol lehet járási könyvtárat nyitni. A szigorú megjelenés és hang megtette hatását, a megszeppent tisztviselőnő egy-két házat mutatott, amik szerinte alkalmasak lennének. De hogy milyen eredménnyel jártunk végül is, azt már nem kísérhettem egyéb hasonló zűrös ügyek miatt figyelemmel.

(Folytatás: további népkönyvtári történetek és epizódok)

Rózsa György

(A szerzőnek e témakörű írásait esetenként Hortobágyi László és Szikszai Béla (nem hivatásos rajzoló) karikatúráival illusztráljuk, amelyek a könyvtári-információs szakma egészéhez tartoznak, nem pedig egy adott íráshoz.)

---

* Ez a kis történet megjelent a szerző „Balkezem öt uja az Ingres hegedűn” c. kötetében (1994)